

GYÖRE Zoltán–PFEIFFER Attila

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar

Történelem Tanszék

zoltan.gyore1@gmail.com

attilapfeiffer88@gmail.com

„NEMZETI NAGYLÉTÜNK NAGY TEMETŐJE, MOHÁCS!”

A mohácsi csata és következményei

A mohácsi csatának – melyben a magyar és az oszmán-török főeregek *ütköztek meg* – súlyos *következményei* voltak a Magyar Királyságra, illetve a néhai Bács és Bodrog vármegyékre nézve egyaránt. Nemzeti katasztrófa következett be: a középkori magyar állam, mint regionális hatalom megszűnt létezni, a Közép-Európa történetét addig jelentős mértékben meghatározó magyar nép pedig négyszáz évre elveszítette politikai függetlenségét. A magyarság a csata utáni évszázadokban ki volt téve a bécsi udvar és Oszmán Birodalom nyomásának – mégis, hála a kitartó politikai és fegyveres küzdelemnek, sikerült megőrizni Magyarország államiságát, illetve vallási és társadalmi sajátosságainak jó részét. A vesztes ütközet következményei egészen a mai napig meghatározták a magyar történelem alakulását.

Kulcsszavak: mohácsi csata, Magyarország, Bács és Bodrog vármegyék, Habsburg Monarchia, Oszmán Birodalom, hadtörténelem, újkori történelem.

A közel ötszáz éve lezajlott Mohácsi csata döntő fordulatot hozott az addigi magyar-török háborúk sorában, és egyúttal megpecsételte a Magyar Királyság és Közép-Európa nagyobb részének történetét. Kisfaludy Károly a mohácsi vészt így jellemezte: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!”. Sorsforduló volt ez a szűkebb páttriánk, az egykori Bács és Bodrog vármegye magyar lakosságának is. Célunk e tanulmánnyal mindössze annyi volt, hogy a délvidéki magyarság figyelmét felhívjuk nemzeti történelmünk e messzemenően meghatározó eseményére, és hogy ismertessük az eddigi, többé-kevésbé általánosan elfogadott nézeteket az események okai és következményei kapcsán. A bemutatott történésekből talán az olvasó is levonhat bizonyos következtetéseket.

Az oszmán-török hódítások

Az oszmán-törökök európai hódításai 1354 tavaszán kezdődtek. Igaz, a törökök előtte is jártak már Európában, a Balkánon. A dél-európai államok, illetve nemesi csoportjaik előszeretettel fogadták a török zsoldosokat az egymás elleni küzdelmeikben. Segítségül hívták őket a bizánci birodalom beharcaiba, a többi között a szerb uralkodó, Dušan István (1332–1355) elleni csatákba is bevetették őket (1344-ben). Ezek a zsoldos egységek aztán lassanként már nemcsak katonai erőt képviseltek, hanem egyre inkább politikai befolyásra is szert tettek (Inaldžik 2003, 14; Bánlaky 1929, 43).

A magyar királyok csaknem az európai megjelenésükkel egyidejűleg harcolni kényszerültek a törökökkel. I. Lajostól (1342–1382) II. Lajosig (1516–1526) százhatvanegy éven keresztül háborúztak ellenük váltakozó sikerrel. Az évek során azonban a törökök fölénye egyre inkább nőtt, s a szélesebb körű keresztény katonai szövetségek sem tudták már megfékezni hódításaikat (Szakály 1990, 35–53).

Az Oszmán Birodalom a 16. század első évtizedeire már hatalmas területeket foglalt el Európában, a Balkán-félszigeten, Kis-Ázsiában és Afrikában is, s gondosan kidolgozott eszmei, politikai és katonai tervek szerint uralkodott. Miután az oszmán szultánok meghódították az iszlám szent helyeket (Mekka, Medina, Jeruzsálem), valamint Bizánc fővárosát, Konstantinápolyt, egyszerre tekintették magukat a római császárok utódainak, a muzulmánok védelmezőinek és iszlám harcosoknak, akik a hitetlenek ellen küzdenek. Gyökeret vert és egyre jobban elterjedt az a nézet, hogy az egyetemes muszlim szultánság fő ideológiai és politikai ellensége a Német-római Birodalom császára, akinek a hatalmát mindenképpen meg kell dönteni (Inaldžik 2003, 49–52).

A növekvő félhold birodalmának hatalmas emberi, pénzügyi, gazdasági és ideológiai fölényét felhasználta a nagy ambíciókkal rendelkező fiatal Szulejmán szultán (1520–1566). Két évtizednyi békésebb időszak után újból a keresztény Nyugat felé fordította az oszmán fegyvereket. Több lehetséges célpontja is akadt: Moldova, Lengyelország, Rodosz, Itália és Magyarország (Faroqhi–Fleet 2013, 51; B. Szabó 2006, 21.). A legjobb választásnak az a Magyarország tűnt, amely évszázadok óta az oszmán-törökök ellensége volt, és amellyel mindenáron igyekezett leszámolni. Mindezekon kívül stratégiaileg is ez a hadjárat bizonyult a legkívánatosabb lépésnek, hiszen Magyarország területén keresztül vezetett az út a keresztény császárság egyik legfontosabb központjába, Bécsbe. A törökök tudták, hogy Magyarország már nem az az erős állam, ami Hunyadi Mátyás (1458–1490) uralkodása idejében volt, gazdasági, pénzügyi, politikai, valamint katonai tekintetben is igen sokat veszített egykori erejéből. A fiatal II. Lajos

még ürügyet is szolgáltatott a támadásra azzal, hogy hosszan megvárakoztatta a szultán követét, aki fegyverszüneti ajánlással érkezett hozzá.¹ (Pállfy 2009, 5).

Azon kívül, hogy az Oszmán Birodalom Szulejmán szultán idejében élte fénykorát, más, nemzetközi körülmények is közrejátszottak abban, hogy a török hódítások ilyen eredményesek legyenek. Franciaország ekkor próbálta kiterjeszteni a hatalmát Itáliára, ebből bontakoztak ki a Habsburg–Valois ellentétek, és torkollottak háborúkba. Nagyban rontott a helyzeten a katolikusok és a protestánsok közötti vallásszakadás is, amely alapjaiban rengette meg Európát. Az oszmán-törököket csábította az óriási lehetőség, hogy még nagyobb területeket foglaljanak el Közép-Európában. Ha közvetlen hatással nem is volt a Mohácsi csatára, talán mégsem mellékes körülmény, hogy a francia király, I. Ferenc (1515–1547) az Oszmán birodalmat potenciális partnerének tekinthette a Habsburgok ellen vívott kemény háborúja során – amire vannak utalások e korból (Jelavich 1996, 39; Györe 2014, 86, 109; Inaldžik 2003, 47–48, 53).

Az Oszmán Birodalom I. Szulejmán szultán uralkodása előtt már meghódította szinte az egész Balkán-félszigetet. Az ifjú szultán pedig egy olyan hatalmas hadjáratot indított a keresztények ellen, melyre a 15. század második felétől kezdve nem volt példa. 1521-ben sorra estek el a magyar végvári rendszer legfontosabb várai: Nándorfehérvár, Szabács, Zimony, Orsava és Szörényvár, ami a magyar végvári rendszer első vonalának megsemmisülésével járt. Ezt szakította félbe Tomori Pál kalocsa-bácsi érseknek a Ferhád pasa csapatai felett aratott nagyolaszi (szávaszentdemeteri) győzelme 1523-ban, de a török előrenyomulást már ez sem tudta megállítani. A szultán alaposan felkészült a következő nagy hadjáratra: az állandó katonai nyomással párhuzamosan folyt az anyagiak, a felszerelés és a fegyverek felhalmozása, amire fényt vet az is, hogy az isztambuli ágyúkészítők 1522 és 1526 között 1027 különféle kaliberű ágyút öntöttek (Uyar–Erickson 2009, 50, 73; Ágoston 1992, 63).

Az ellenfelek

A 16. század előtti években a magyarok és a törökök többnyire a Magyar Királyság határain kívül csaptak össze. 1526-ban Mohácsnál tudták először magyar területen és nyílt terepen összemérni erejüket.

Vajon milyen lehetett az összecsapó felek erőviszonya?

¹ A magyar uralkodó ugyanis – már hagyományos módon – a keresztény érdekeket szem előtt tartva, a török követek megérkezése után elküldte a maga követeit a keresztény fővárosokba azzal a feladattal, hogy megérdeklődjék, vajon háború- vagy békepártiak-e. Tehát II. Lajos nem küldött rögtön választ Szulejmánnak.

1500 körül a nyugat-európai országok gazdag államnak tekintették Magyarországot, és jelentős katonai erőt tulajdonítottak neki. Így jogosan hitték azt, hogy a Magyar Királyság délkeleten a nyugati kereszténység bástyája (Pálffy 2016, 21). A valóság azonban más képet mutat. Ha megvizsgáljuk Magyarország 1526 előtti állapotát, akkor világossá válik, hogy a Jagelló királyok idején az ország igencsak meggyengült. A dinasztia kísérletet tett ugyan arra, hogy valamiképpen fellendítse az állam gazdaságát, de a belső nehézségek és az állandó külső támadások minden igyekezetét ellehetetlenítették.

Ezzel szemben az oszmán állam területei kiterjedtsége, anyagi és emberi erőforrásai valamint gazdasági és pénzügyi teljesítőképessége tekintetében is többszörös fölényben volt. Az államigazgatás jó szervezettsége és központosított jellege, illetve a szultán teljhatalma lehetővé tette az ország erőforrásainak irigylésre méltó mozgósítását – ami Törökországot politikailag és katonailag is jóval hatékonyabbá és ütőképesebbé tette. Tegyük hozzá, hogy a muszlim hadsereget harcedzett, nagy tapasztalatú hadvezérek irányították.

A török hadseregnek mindezekon kívül még egy hatalmas előnye volt, ami szinte felülmúlhatatlanná tette: a biztos pénzügyi rendszerre és a katonai berendezkedésre támaszkodva a hadjáratokat már egy évvel korábban megszervezték, így a hadjárat évében nem függtek az aratástól és a beszedett adó mennyiségétől, mint a keresztény államok. Ez lehetővé tette, hogy a török hadsereg kétszer, sőt háromszor annyi katonát tudott toborozni sokkal rövidebb idő alatt, mint a keresztény ellenfelei és hogy a hadszíntéren is európai ellenfeleitől jelentősen korábban tudott megjelenni (B. Szabó 2016, 16–18, 29–31).

	Oszmán Birodalom	Magyar Királyság
Terület (km ²)	1 500 000	325 000
Lakosság száma	12 000 000–13 000 000	3 300 000
Évi adóbevétel (aranyforintokban)	4 000 000–5 000 000	250 000–260 000
Hadsereg létszáma	100 000–120 000	30 000–40 000

**A szemben álló felek statisztikai adatai
(B. Szabó János és Pálffy Géza táblázatai alapján)**

II. Lajos lényegesen kisebb hadsereggel rendelkezett a török haderőtől. Mintegy 10 000 katonája volt állandó készenlétben (végvári katonaság, sajkások, királyi csapatok). A világi és az egyházi főnemesek abban az esetben, ha külső ellenség fenyegette az országot, a király rendelkezésére bocsátották az ún.

banderiális katonaságot is. 1526-ban azonban végtelenül lassan gyülekeztek, és álltak össze ezek a csapatok. Rajtuk kívül kritikus helyzetekben verbuváltak még cseh, morva, lengyel, német és más zsoldos katonákat, vagy más európai országok küldtek pénzsegélyt katonaság toborzására, esetleg a végvárok felszerelésére. A végvári katonaság fenntartásának évi költsége 130 000 aranyforint volt. Ez óriási megterhelést okozott az udvar számára, amiről Antonio da Burgio pápai nunciushoz a leveleiből értesülünk. A nuncius szerint, aki a mohácsi csata előtti hónapokban tudósította Rómát, az oszmánok taktikájához az is hozzátartozott, hogy a főbb hadjáratok előtt félkatonai, rabló alakulatok betöréseivel igyekeztek legyengíteni a magyar gazdaságot. Ha nem is teljes, de részsikereket elértek ezekkel a betörésekkel. II. Ulászlónak ugyan még sikerült valahogy karbantartania a végvári rendszert, sőt kisebb támadásokat is végrehajtani a Balkánon, viszont a mohácsi csata előtt a királyi kincstár üres volt, a végvári katonaság fizetése pedig hónapokon át elmaradt (Bruckner 1926, 16–18, 24–26, B. Szabó 2016, 40–41, 89).

Jelentős külföldi segítségre sajnos nem lehetett számítani, mivel V. Károly és öccse, Ferdinánd a hatalmas cognaci ligával hadakoztak Észak-Itáliában, így Németországból és Ausztriából már nem érkezett segítség. VII. Kelemen pápa azonban jelentős pénzsegélyt, 25 000 aranyforintot küldött. VIII. Henrik angol király és III. Mánuel portugál király pénzküldeményei sajnos nem érkeztek meg idejében, csakúgy, mint azok a cseh és lengyel segédhadak sem, amelyek kb. 14 000 főt számláltak. Tovább nehezítette a magyarok helyzetét, hogy a legkiemelkedőbb, tapasztalt magyar hadvezérek: Frangepán Kristóf és Szapolyai János (akinek kb. 15 000 katonája volt) nem értek oda idejében a csatába. Az ütközet előestéjén érkezett meg a horvát bán, Batthyány Ferenc 2000 lovasával és 3000 gyalogosával, akárcsak a pápai zsoldban álló morvaországi (4000) és lengyel (1000) vitézek is (B. Szabó 2016, 62–71, 82).

A korabeli beszámolók és a mai történészek egyetértenek abban, hogy 1526. augusztus 29-én, a mohácsi csatátéren 25 000–30 000 keresztény katona állt szemben az ellenséggel. Rajtuk kívül a csatátéren voltak még a kísézők, a kocsisok, iparosok, kereskedők és a szolgák is. A keresztények serege 85 ágyúval és 500 prágai szakállas puskával (arkebúz) rendelkezett, valamint volt még 5000 kisebb hajójuk (Kasza–Pállfy 2011, 8).

Vajon kellően volt-e fölszerelve a hadsereg?

Ha összehasonlítjuk a korabeli európai országok hadseregeivel, akkor elmondhatjuk, hogy semmivel sem maradt el a nyugat-európai országok haderejétől, felszerelés és taktika szempontjából is megütötte a korabeli európai mércét. Azonban az oszmán-török hadsereg létszámával, a parancsnokok felkészültségével és tapasztalatával, a szervezéssel, a fegyelemmel, az utánpótlással és a technikai

felszereléssel összevetve szembetűnő a különbség. Az oszmánok többszörösen felülmúlták a magyar hadsereget, és ezzel a magyar vezetők is tisztában voltak (Kasza–Pálffy 2011, 8, Pálffy 2016, 20).

A szultán az oszmán haderő legjobbjaival indult el a hadjáratra: a szultáni haderővel, valamint az anatóliai és a ruméliai hadseregekkel. Az legkeletebben fekvő anatóliai és ruméliai szandzsákok voltak az egyedüliek, amelyek nem tudtak hadsereget küldeni védelmi okok miatt. A törökök azt híresztelték, hogy 300 000 katonával rendelkeznek, de szinte biztosra vehető, hogy a valódi számuk csupán 65 000–70 000 lehetett. Közülük: legtöbb 12 000 janicsár, 5000 testőr lovas, 27 000 ruméliai és 24 000 anatóliai lovas volt. Ehhez természetesen hozzá kell számolnunk az akindzsikat, a szolgákat, a balkáni segédhadakat, melyek többsége parasztokból állott, az azapokat, akiket a török krónikák a török flottával együtt említenek, amely 800 hajóból, valamint kisebb tengeri gályákból és csónakokból tevődött össze. Ha azokat az egységeket vesszük tehát számításba, amelyek fegyverben voltak, akkor ez a szám minden bizonnyal 90 000 körül mozoghatott. A korabeli török források szerint a törököknek 300 ágyújuk volt, ellentétben a keresztény szökevény rabok állításával, amely szerint a törökök 600 különféle kaliberű ágyúval rendelkeztek. A magyar források 400 ágyúról számolnak be (Bánlaky 1929, 90, Kasza–Pálffy 2011, 8–9).

Azokról a magyar hadvezérekről, akik részt vettek a mohácsi csatában, a kortársak nem sok jót mondtak. A számos fiatal vitéz nem gyűjtött kellő katonai tapasztalatot ahhoz, hogy egy ekkora sereget irányítson, azok viszont, akik megszerezték ezt a tapasztalatot, már mind öregek és betegek voltak. Mivel Frangepán Kristóf és Szapolyai János nem érkeztek meg a csata előestéjére, ezért az erdélyi vajda testvérét, Szapolyai Györgyöt és a kalocsa–bácsi érseket, Tomori Pált bízták meg a hadseregek irányításával. A pápai nuncius, Burgio 1526 márciusában kelt levelében a következőket írta a magyarok előkészületeiről: *„Ezek a magyar urak készek... nagy lelkesedéssel háborúba vonulni és megütközni az ellenséggel. Vagyis megvan a harci szándék és a bátorság de – Isten segítsen nekik –, mert tüzéségük, parancsnokaik, hajóik és élelmiszer utánpótlásuk nincs, és nincsenek azzal tisztában, hogy mivel kell szembenézniük, hogy hogyan védekezzenek, és eszük ágában sincs mindezekről gondolkodni”* (Pálffy 2009, 16). Brodarics István leveléből megtudjuk: az ország vezetői tudták, hogy augusztus végére, illetve szeptember elejére biztosan nem sikerül akkora hadsereget verbuválniuk, amellyel szembenézhetnének a török fősereggel. Ugyanakkor visszavonulni már nem volt lehetőségük, mivel augusztus 28-ára a két sereg között már nagyon csekély volt a távolság, ezenkívül pedig a fiatal magyar vitézek mindenképpen meg akartak ütközni a törökökkel (Katona 1976, 24; B. Szabó 2016, 80, 110–115, Ortway 1910, 1–15).

Az ütközet lefolyása

Amikor a mohácsi csatát felvállalta a magyar hadvezetés, úgy gondolta, hogy a támadást akkor kell elindítani, amikor az oszmán hadsereg még nem rendeződik teljes alakzatba, és nem érkeznek még meg az anatóliai seregek. Arról is gondolkodtak, hogy esetleg védekező állásból kellene bevárni az ütközetet, szekerekből és kocsikból emelve falat. A csata azonban más formát öltött, mint gondolták. A források szerint a magyar hadvezérek azt hitték, hogy csak a ruméliai hadsereg érkezett meg a támadás megkezdésekor. Nagyot tévedtek. Igaz, a török hadsereg még mozgásban volt, de már csaknem az egész hadsereg Mohács köré gyűlve várta a harc kezdetét. Az oszmán hadsereg egy része Ibrahim nagyvezírrrel az élén már felkészült a támadásra, a másik része pedig a szendrői szandzsákbég, Bali vezetésével a magyar jobbszárny mögé kerülve igyekezett bekeríteni a keresztény sereget. A török hadvezetés csak a csata második felében adott jelt Bali bégnek a támadásra. Bali hadseregének támadásához csatlakozott még a boszniai szandzsákbég Husrev is (B. Szabó 2016, 130, 140; Ивић 1929, 476–478; Поповић, 2008, 237–238, Hóman–Szekfű 1942, 2000–2010).

A bekerítéstől tartva, és abban reménykedve, hogy nem érkezett még meg a teljes török hadsereg, Tomori Pál elrendelte a jobbszárny támadását a Batthyány Ferenc vezette horvát csapatokkal. A török lovasság is ekkor lendült támadásba. A horvát bán egységei visszaszorították a többszörös fölényben levő ruméliai lovasságot. Az oszmán tüzérséget meglepte a magyar lovasság gyors előrenyomulása, és pontatlanul tüzelt a magyar csapatokra, amelyek eljutottak a ruméliaiak táboráig, s fosztogatni kezdték azt. A magyar király, II. Lajos közben azt a hírt kapta, hogy a győzelem már csak egy karnyújtásnyira van. Ebben reménykedve támadást rendelt el a királyi lovasság számára, hogy segítse a jobbszárny előrenyomulását. A török katonák, akik a balszárnyon menekültek, már a vereség hírért vitték a szultánnak. A szpáhik azonban gyorsan rendezték a soraikat, és körülfogták a magyar jobbszárnyat, amely már kezdett szétesni. A jobbszárny megingása miatt egyes csapatok menekülni kezdtek, így a rohamozó királyi lovasság már csak a visszavonuló magyar jobbszárnyal, valamint a török lovassággal és a pusztító erejű török tüzérséggel találkozott (Gyalókey 1926, 216–226, Horváth 1873, 415–422). Időközben Bali és Huszrev bégek megtámadták a magyar tábor. Kjátib Mehmed Záim szerint a török támadás éppen idejében kezdődött, mert a török katonaság vesztesre állt. *„Éppen abban a percben, mikor a ruméliai hadtest már-már vereséget szenvedett, isten őfelségének kegyelme segítségére jövé az iszlám hitének, Szemendire és Belgirád szandzsákbégje... hátbafogta a gonosz mívű király gyalogságát, és aprítani kezdte”* (Katona 1976, 242; B. Szabó 2016, 124, 142–152).

A csatába fokozatosan bekapcsolódott az anatóliai és a szultáni hadsereg is, segítséget nyújtva a megtépázott ruméliai hadseregnek. A török ágyúk és puskák folyamatos tüzelése megtizedelte a magyar királyi lovasságot, amely a balszárny felé vonult vissza. A magyar jobbszárnyon legtovább a gyalogság tartott ki, mert az egyes csapatok, ha meg is futamodtak, újrászerveződtek, és újból csatasorba álltak. Ekkor érkezett a harcmezőre a magyar hadsereg balszárnya a temesi ispán, Perényi Péter vezetésével, s rárohant az anatóliai seregre. A török történetíró, Lufti szerint a keresztények eleinte legyőzték a szpáhi csapatokat, ám a törököknek végül sikerült fokozatosan visszaszorítaniuk a „hitetlenek” egységeit. Egy cseh katona a következőképpen emlékezett vissza a csatára: „*A törökök három hadseregben álltak, mindegyik kimondhatatlanul hatalmas volt. Királyunk az első kettőt megfutamította, s fegyvereseivel utánuk nyomulva nagy károkat okozott bennük, és sok menekülő törököt levágott. De a gaz törökök menekülésükkel maguk után csalták a gyalogság csapatait, és mivel a keresztények hátrahagyták az ágyúikat, a menekülő törökök éppen saját ágyúik elé csalták őket. Itt aztán a törökök először is felsorakoztatták ágyúikat... Ezekkel az ágyúkkal aztán a király seregébe lőttek... Akkora károkat okoztak, hogy a keresztényeknek menekülniük kellett.*” (B. Szabó 2006, 123–124). Az akkor még életben levő Tomori azt ajánlotta a királynak, hogy vonuljon vissza, de II. Lajos újjászervezte a menekülő csapatokat és a balszárnyat, ezután pedig újra támadásba lendült, állítólag azzal a céllal, hogy Szulejmán szultán felé nyomuljon előre. „*A gonosz király nyomorult katonaságával megtámadta a fenséges uralkodót és az anatóliai egységeket*” (Katona 1976, 164–166). Úgy tűnik, ebben a támadásban „... a rosszakaratú király komoly sebet kapott...” (Katona 1976, 215–216). „*Két helyen sebet kapván, szűk lett neki a világ, szeme előtt a fényes nappal sötét éjszakára változott, s a világnak kellemes rózsaligete tövises lőn neki. Nem bírván többé megállni a helyén, szorult helyzetében megfutott, és elmenekült a reá nézve veszélyes harctértől*” (Katona 1976, 229–232). Nem világos azonban, hogy az események a csatatermely részén zajlottak le. Több történelmi forrás is megemlíti, hogy Szulejmán szultán élete egy kis ideig valóban veszélyben forgott, ugyanis a magyar vitézek egy részének sikerült eljutnia egészen a szultáni testőrségig. Kemálpasazáde és Istvánffy Miklós szerint a janicsárok puskáikkal hiába ölték halomra a magyar vitézeket, egy részük áttört rajtuk, három vitéznek pedig „félelmetes módon” harcolva már csaknem a szultáni sátor elé sikerült eljutnia. Őket a szultán legközelebbi testőrei, az ún. szolakok végezték ki: „*A király... amily gyorsan csak tudott, csatasorból előrefut, s övéinek siet segít vinni. És az első csatasor, a lovasság megfutamítása után, már a janicsárokat is kimozdította helyükből, s már nem messze harcoltak attól a helytől, ahol Szulejmán állott, a király odafutásával pedig mind jobban felújult a harc, de meg a szultán testőrei közül is néhányat, kiket zulakoknak neveznek, ugyanott*

lekaszaboltak...”(Benits 2001, 185). E sikertelen kísérlet után általánossá vált a menekülés. Dzelálzáde Musztafa és Lufti beszámolóí szerint a szultán katonaságát elkerülte egy magyar egység, amely sokáig vitézül küzdött, és az anatóliai hadsereget is többször megtámadta: „*De a nyomorultnak a bal szárnyon levő nagy csapata, mely az anatóliai hadosztályt támadta meg, rettenthetetlen vitézséggel harcolt.*” A balszárnyon harcoló keresztény gyalogságról keveset tudunk. A báni hadsereg katonája azt állítja, hogy a zsoldos hadsereg katonái egy nagy négyyszöget alkotva sokáig védték magukat, mígnem a janicsárok lekaszabolták őket. Úgy tűnik, hogy a csata hatalmas mézszárlással fejeződött be: a török szultán másnap „ünnepélyesen” kivégeztetett 1500–2000 foglyot. A törökök, további támadásoktól tartva, még egy teljes napig éberren várták az ellenséget (B. Szabó 2016, 150–152, Szalay 1853, 590–610). „*Másnap a törökök Mohács mezővárosra támadtak és elpusztították a várost*” (Katona 1976, 146–148).

A következők

Brodarics István a következőt írta a mohácsi csata kimeneteléről: „...a király megütközött a törökökkel, és a csata a mieink teljes vereségével ért véget” (Katona 1976, 148–149). Az elesettek számát nem lehet pontosan megállapítani. Brodarics kancellár szerint 10 000 gyalogos, 3000–4000 lovas, 500 előkelő nemes és maga a király is elesett az ütközetben. Oszmán források 24 000 főre becsülik a keresztényeket, de ebbe biztosan beleértik a magyar táborban és a környéken legyilkolt embereket is. A jelenkori történészek szerint a halottak száma mintegy 16 000-re tehető.

A mohácsi vereség azonban önmagában még nem járt volna végzetes katasztrofával. Ami Magyarország pusztulását okozta, az csak a csata után vált nyilvánvalóvá (Pálffy 2016, 21; Ивић 1929, 489).

Az ország további történetére nézve hatalmas érvágás a világi és az egyházi vezetők elvesztése. Hét prelátus (mindkét érsek, valamint a váradi, pécsi, győri, csanádi és boszniai püspök) életét vesztette, ezenkívül az országbíró Dragfi János, valamint huszonzét báró és több száz előkelő nemes halt hősi halált a csataterén. Rajtuk kívül elesett sok ispán és alispán, katonai vezér, szerzetes és pap, valamint kiegészítő is, akik a hadsereg utánpótlását látták el. A felsorolt személyek elvesztésével lényegében megbénult a magyar államapparátus, mert a legfontosabb belügyi, katonai és egyházi tisztségek egy-két hónapig betöltetlenek maradtak (Szakály 1990, 562; Ивић 1929, 476–478).

A legnagyobb veszteséget mindenképpen a király halála okozta, hiszen II. Lajosnak még nem volt örököse. Az ő halálával megváltoztak az erőviszonyok Közép-Európában. A történelem színpadáról eltűnt az a Magyarország, amely

a középkorban gazdasági és katonai szempontból a térség vezető államának számított. A Jagelló dinasztia 1526 után már csak Lengyelországban uralkodott (I. Zsigmond 1548-ig, majd II. Zsigmond Ágost 1548-tól 1572-ig). A Habsburg dinasztia váratlanul, az előnyös házassági szerződéseinek köszönhetően Csehország és Magyarország élére került. Így született meg az új közép-európai nagyhatalom. A monarchia, amelynek 450 000 km²-nyi területe és 6–7 millió lakosa volt, nagy hatást gyakorolt a közép-európai és a Balkánon élő népcsoportok újkori történelmére. Viszont az is megmutatkozott, hogy gyengébb ország az Oszmán Birodalomnál, hiszen csak 1718-ra tudta kiszorítani a törököket Közép- Európából (Pálffy 2016, 22–25; Györe 2014, 398).

Míg a Habsburgok trónra jutása Csehországban szinte zökkenőmentesen ment végbe, addig Magyarország esetében bonyodalmak léptek föl, hiszen az országnak, történetében először, egyszerre két törvényes királya is volt: az egyik Habsburg Ferdinánd, a másik pedig Szapolyai János. A két uralkodó között belháború robbant ki, ami egészen 1538-ig tartott, megkönnyítve a törökök előrenyomulását. Buda elfoglalásával (1541-ben) három részre szakadt az ország. A királyi Magyarország nyugaton és az északi területeken a Habsburgok uralma alá került, a középső országrészt a törökök irányították, Erdély és a Partium pedig az újonnan alakult Erdélyi Fejedelemség részévé vált (Rokai et al. 2002, 181; Pálffy 2016, 27).

Az oszmán-törökök meglepődtek Magyarország gyors összeomlásán. Hirtenlen a Habsburgok váltak a legfőbb ellenségeiké, miután a magyarok királlyá koronázták I. Ferdinándot. Hiába élte az Oszmán Birodalom fénykorát Szulejmán idejében, a keresztény koalíciókkal, amelyeket a spanyol és osztrák Habsburgok szerveztek a római pápával együtt, nem sikerült elfoglalniuk sem Bécset, sem Magyarország nagyobb részét.

Magyarország a következő százötven évben hadszíntérré változott, ahol a Habsburgok és az oszmánok hadakoztak, legfőképp kisebb, határ menti összecsapásokban. Ezek során hatalmas méreteket öltött a népesség csökkenése, illetve pótolhatatlan károk keletkeztek anyagi és kulturális téren. Egyes vidékeken a településhálózat 60–90%-a elpusztult. A népességpusztulás arányát szinte nem is tudjuk pontosan meghatározni. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy Magyarország lakossága 1526 és 1715 között a legjobb esetben is csak stagnált, jöllehet állandósult a beköltözés az ország területére a környező országokból. A korabeli Európa lakossága ez idő alatt kb. 60 %-kal növekedett. Ebben a háborús időszakban, amely a karlócai békéig tartott, főleg a magyar lakosság szenvedett el jelentős veszteségeket, igencsak megváltoztatva ezzel az ország etnikai térképét, hiszen a magyarok száma ekkor alig érte el az 50%-ot, a középkor végi 80%-kal szemben. Ezek a változások azoknak a vándorlásoknak a következményei is, amelyek 1526 után zajlottak le (Ђеpe 2014, 120; Pálffy 2016, 29; Györe 2004, 101–125).

A mohácsi csata meggyengítette a kapcsolatokat Magyarország és a horvát földek között. A horvát–magyar kapcsolatok a korbávrmezei csata után (1493) kezdtek elhidegülni, amikor kiderült, hogy a horvát nemesség nem tudja megvédeni Horvátország területét a török hódítókkal szemben, II. Ulászló magyar király pedig nem tud segítséget küldeni nekik. Sőt ilyen okokból a horvát száboron 1525-ben arról is tanácskoztak a nemesek, hogy Horvátország felmondja a II. Lajosnak tett hűségesküjét, és Habsburg Ferdinánd osztrák főhercegnek ajánlja fel a horvát koronát (Steindorff 2006, 62–64).

A mohácsi csata kihatott a szerb nép történetére is. A szerbek, miután 1459-ben megszűnt államuk, 1526 és 1541 között az Oszmán Birodalom északi határain éltek, és jelentős kiváltságokkal rendelkeztek: a szerb nemesség nem lett felszámolva, a falvak pedig szintén kisebb-nagyobb kiváltságokat élveztek, és a fegyvertartás sem volt megtiltva számukra. A mohácsi csatát követően Szerbia, többé már nem határ menti terület lévén, elvesztette kiváltságait. Ekkor a szerbek Horvátország, Bosznia és Magyarország területére vándoroltak, ahol a sok lakatlan terület új otthonul szolgált számukra. A mohácsi csata következtében tehát a szerbek más országok területére vándoroltak, ott telepedtek le, a Habsburgoktól újabb kiváltságokat kaptak, amelyek elsősorban a szerb ortodox egyház erősödését vonták maguk után.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a mohácsi vereség hatalmas és fájdalmas fordulópontra a magyar nemzet és állam történetében. Ezért nem csoda, hogy a népi emlékezetbe nemzeti katasztrófával egyenértékű eseményként vésődött be, amely véget vetett a középkori Magyar Királyság tündöklésének és napjainkig hullámozó negatív következményeket okozott.

A vereség hatása a mai Bácskára

A mohácsi csatát követően Szulejmán (1520–1566) pár nap pihenőt adott az oszmán katonaságnak, majd pedig Buda felé vette az irányt (Katona 1976, 167). Szeptember 9-én vonult be a magyar székvárosba (Szakály 1990, 114), amelyet ellenállás nélkül sikerült elfoglalnia, ugyanis a magyar udvar, Mária királynővel együtt Pozsonyba menekült (B. Szabó 2006, 93). Szeptember 25-én Szulejmán felgyújtotta Pestet, majd kettéosztva seregét, délnek indult. Ő maga a Duna mellett haladt katonáival, Ibrahim² nagyvezír pedig erős lovasságával

2 Pargali Ibrahim törökül Pargali Damat Ibrahim Paşa. Paragen született 1493-ban. 1536. március 15-én halt meg Isztambulban. I. Szulejmán uralkodása alatt 1523 és 1536 között volt nagyvezír. A szultán sógora lett, miután feleségül vette annak húgát, az özvegy Hatidzsét. Szulejmán uralkodása idején számos hódító hadjáratának volt a főparancsnoka. Jelentős szerepet játszott Rodosz és Belgrád bevételében, valamint Mohácsnál a magyarok felett aratott török diadalban. Tizenhárom

Szegednek fordult. A terv szerint Péterváradnál kellett találkoznia ismét a két seregnek. Ibrahim hada szeptember 27-én kirabolta és felgyújtotta Kecskemétet, azután továbbhaladt Szeged irányába. A nagyvezír Szegednél Szapolyai János seregével szeretett volna megütközni, de a várost üresen találta (Рокаи et al. 2002, 163). Szapolyai hadainak és a lakosságnak híre-hamva sem volt. A török hadsereg feldúlta a várost és környékét, azután pedig a parancs szerint délnek indult (Barta 1983, 16). Egy martalóccsapat Szabadkát vette ostrom alá, melyet az odamenekült nemesség és a környékbeli nép a sebtében összetákoltt sáncok mögül bátran védelmezett (Reiszeg 1909, 91). Ezúttal a törökök nem tudtak segítséget kérni a főseregtől, az időjárás is egyre rosszabbra fordult, ráadásul Szapolyai seregei is a közelben tartózkodtak. A szabadkaiak megmenekültek, de Zenta, Perlek, Pacsér, Ókanizsa nem tudták elkerülni a török pusztítását (Barta 1983, 16–17).

A Duna–Tisza közének lakossága valamivel többet tudott már a török harcmodorról, mint a dunántúli sorstársaik, éppen ezért aki csak tehetett, még idejében elmenekült. Bácska népét azonban körülzárták a török seregek. A déli várfokon már ott lobogott a lófarkas zászló, északról pedig a szultán és a nagyvezír seregei közeledtek. Ez a kelepce kényszerítette rá az embereket arra, hogy megkíséreljék az ellenállást először Bácsott, majd attól délre egy névtelen sáncban (Reiszeg 1909, 92). Ibrahim, akit a török martalóc csapatok folyamatosan tudósítottak Szulejmán seregének hadmozdulatairól, Szegednél értesült arról, hogy a szultán már Bács vára alá érkezett, így aztán csakhamar felkerekedett, és a Tisza jobb partján Titel³ felé vonult. Eközben Szulejmán hada, miután feldúlta Baját, a ferencesek monostorát is megsemmisítve, Bodrogmonostor⁴ felé vette az útját, s azt is elpusztította. Innen a szultán Bács alá vezette seregét. A város lakossága már a mohácsi csata előtt is szembeszállt a törökökkel. Egy martalóccsapat Pétervárad eleste után Bácsra ment „nyelvet fogni”⁵ (Sekulić 1978, 45).

éves nagyvezírsége alatt nagy gazdagságra és jelentős befolyásra tett szert, amit a korabeli Oszmán Birodalomban nem mindenki nézett jó szemmel. Végül halálát is felemelkedése okozta, hiszen kegyvesztését a hozzá hasonlóan rabszolgaként Isztambulba kerülő, majd szintén jelentős politikai befolyásra szert tevő Hürrem szultána cselszövésői okozták.

- 3 Titel városa és vára a Titeli-fennsík lábánál fekszik Bácska délkeleti csücskében, a Tisza jobb partján. A várossal átellenben, a bánáti oldalon ömlik a Béga a Tiszába, pár kilométerre délre pedig a Tisza torkollik a Dunába.
- 4 A mai Monostorszeg (Bački Monoštor, Szerbia) Zombortól 10 km-re található a Dunától nem messze.
- 5 „Nyelvet fogni” annyit jelentett a török hódoltság korában, mint később: hadifoglyot ejteni. A várak kapitányai állandóan arra törekedtek, hogy „nyelvet” fogjanak. A „szárguldók” addig nyargalásztak szanaszét, amíg nyelvet nem fogtak. A nyelv lehetett ellenséges katona vagy hódoltsági lakó. A nyelvet azután arra kényszerítették, hogy „nyelvet mondjon”, azaz hírekkel szolgáljon. Ha az ilyen nyelv jószántából nem vallott, akkor kínzás alá vetették.

Habár Bács lakosai – mint az egykorú török történetírók is kiemelik – kemény ellenállást fejtettek ki, a törökök mégis elfoglalták a várost. Ekkor a lakosság egy része a ferencesek templomába menekült, amely Dszelálzáde Musztafa⁶ török történetíró leírása szerint akkora volt, mint egy vár. A templomba menekültek puskákkal és elegendő lőszerrel rendelkeztek, és így hosszabb ideig sikeresen ellenálltak, de a török had ágyúi hamarosan rommá lőtték a templomot, s védői mind egy szálga a romok között lelték halálukat. A török had a városban nagyszámú foglyot ejtett, és gazdag zsákmányra tett szert. A város környékén talált juhok közül 50 000 darabot a pasa, 20 000-et pedig Iszkender Cselebi török defterdár (adószedő) számára hajtottak el. Az eseményről Dszelálzáde Musztafa a következőképpen számol be: „A Tuna partjához közel volt egy Bads néven ismeretes város, mely a vereséget szenvedett királynak nagy városa vala; volt egy nagy temploma az ördögök imáadására, telve a gyehennára való bálványoival. A szerencsés hadsereg ezt, a pokollal egy helyen álló várost kirabolta, lakosai közül a férfiakat leölte, a nőkből számtalan sokat kézre kerített s egyéb zsákmánynak is nem volt száma és határa. A lakosok színe-java ama templomba zárkózott, mely akkora volt, mint egy vár. A bezárkózott kutyák ikindiig⁷ harcoltak a győzelmes sereggel s mivel az átkozottaknak puskáik voltak, belülről igen sok műszülmánt vértanúvá tettek, ikindi után megnyílt a győzelem kapuja: a hit harcosai ezt a templomot is szétrombolták s számtalan foglyot ejtettek és határtalan zsákmányt nyertek” (Thúry 1893, 170).

Bács várának és városának elfoglalásáról, illetve feldúlásáról Kemálpaszazáde⁸ török történetíró is beszámolt. Az ő munkájában a következőket olvashatjuk: „Az útjában eső vidéken, hegyen és völgyben, kertekben és szállásokon, a harapos kutyákhoz és farkasokhoz hasonló, ördögi fajzatú hitványokat oroszlánként vadászva, a gonosz természetű ellenségnek sem síkon, sem hegyen házat és szántóföldet nem hagyva, az életük fenntartására szükséges gabonát és egyéb javaikat kíméletlenül megsemmisítve, egy erős várhoz érkezett, melynek tornyai szembe

6 Dszelálzáde Musztafa (Musztafa bin Dzelál) a 15. század utolsó felében született Kis-Ázsiában. Már 1520 előtt a diván egyik jegyzője, 1521 és 1525 között a nagyvezír titkára, 1525-től 1534-ig rejsz-efendi, 1534 és 1557, majd 1566 és 1567 között nisándzsi. 1567-ben halt meg. Hivatalánál fogva részt vett valamennyi hadjáratban, sőt az események mozgatórugóit is pontosan ismerhette. Kiváló ismerője és összefoglalója volt az oszmán törvényeknek. Legfontosabb munkája a Tabak át-ül- memálik ve deredsát- ül- meszálik (Az országok osztályai és az utak felsorolása).

7 A dél és napnyugta közti időszak, a délutáni (harmadik) ima ideje.

8 Kemálpaszazáde, teljes nevén Ahmed Semszeddin bin Szulejman ibn Kemál pasa 1483 körül született Drinápolyban, a mai Edirnében, Törökországban. Katonai pályára készült, de aztán a tudományoknak szentelte életét. 1526-tól ő volt a török birodalomban a sejh-ül-izlám, a legfőbb vallási méltóság, tehát a törvénytudók, bírák, papok, tanárok testületének feje. 1524-ben hunyt el. Egyik legfontosabb műve, a Mohácsnéme az 1526. évi hadjátról szól.

néztek a nappal, bástyái az égboltig nyúltak s melyet a nép Bács néven ismert. E kö-alapra épített, szilárd erődbe zárkózott gonoszok a kifosztatástól teljes biztonságban érezték magokat s nem féltek attól, hogy bármely ellenség meggyőzhesse őket. Alapja a vizek fenekén nyugodott. Bástyái a felhőkben vesztek el. A szultán a háborgó tengerhez hasonló csapatokkal ide érkezvén, megszállott közelében... A mint a győzhetetlen sereg körülfogta a magas falat, a vár parancsnoka s e tartomány válija⁹ és a város többi lakói – hogy a hatalmas szultán haragjának árja el ne borítsa életüket, házaikat, javaikat és családjaikat s hogy a pusztító tűz föl ne égesse élelmi szereiket – e végső szükségükben kegyelemért esedeztek, hogy megmentse életüket. Így ők magok megmenekültek attól, hogy a kard és rablánc martalékai legyenek. Miután a várat, a hitelenségnek e régi tanyáját, a benne levő fegyverekkel és egyéb hadi szerekkel együtt átadták a hatalmas szultán szolgálainak, ők magok könnyes szemekkel, hajadon fővel s csupán a rajtok levő ruhával kivonultak, minden málháikat, javaikat a hódítónak hagyva. A hátrahagyott ágyuk és egyéb hadi eszközök a fegyvertár részére lefoglaltattak. Ezután kifosztották a piacokat és utcákat. Miután letépték e virágos kertnek virágait, lombjait és gyümölcsseit, fölgújtották a házakat. E város, mely még az imént pompás rózsaligethez hasonlított, most égő kemencévé lett, melynek füstje fellegekben szállt föl a kék ég boltozata felé” (Thúry 1893, 272–273).

Miután Szulejmán elfoglalta és kifosztotta Bácsot, a város füstölgő romjai alól elvonulva csakhamar új, nem várt ellenállásra talált. A Bács és Futak közötti Plávna (Palona) közelében egy mocsarakkal is védett szekértábor ellen vívott újabb nehéz harcot seregével. Ebben a táborban tömérdek ember keresett menedéket a török elől, s a nagy szultán csak számos emberének halála árán tudta bevenni (október 6-án). A magyarság végső kétségbeesésében a legvitézebb elszántsággal és bátorsággal védte magát. Még akkor sem adva fel a küzdelmet, amikor az ellenség már behatolt a táborba. A „gyaurokról” megvetéssel író török krónikás sem hallgatta el, hogy a táborbeliek milyen „elszántan harcoltak feleségükért és gyermekeikért” (Thúry 1893, 268). A támadók nemcsak közkatonaikat veszítették, hanem elesett a janicsáraga, valamint több tiszt és szpáhi is (Várkonyi 1987, 153). A szultán a nem várt ellenálláson felbőszülve a táborban levő népet mind felkoncoltatta, majd továbbindult Vásáros-Várad¹⁰ felé. Október 8-án ért oda (Barta 1983, 18–19).

Időközben Ibrahim nagyvezír serege október 2-án a titeli vár alá érkezett, amely bőven el volt látva hadfelszereléssel és élelmiszerral. Az őrség azonban a török had közeledtére elmenekült a várat üresen hagyva, úgyhogy Ibrahim

---

9 Török elnevezés, magyar megfelelője a kormányzó.

10 A mai Újvidék városa.

serege október 2-án ellenállás nélkül elfoglalhatta. Titel bevétele magát Szulejmánt is meglepte, mert a török hadvezérek jól ismerték ezt a nagyszerű erődítményt, és hosszabb ostromra készültek fel (Reiszeg 1909, 92). A korabeli török történetírók kiemelik a vár előnyös, védett fekvését. Ferdi¹¹ szerint a vár falai kemény kőhöz, bástyái pedig vasszekrényekhez hasonlítottak: *„Ez alatt a Tetei nevű erős várnak – mely a Tisza vizének a Tuna folyóba ömlésénél fekszik s falai kemény kőhöz, bástyái pedig vasszekrényekhez hasonlók — valamint a Tuna partján levő Bads nevű erős várnak hitetlen lakói is a kétségbe-esés kezével a kegyelem ruhájának szegélyébe kapaszkodva feladták a nevezett várakat”* (Thúry 1896, 73).

A törökök öröme azonban nem lehetett teljes, mivel az utóvédet a királyi naszádosok egyik osztaga Radić Božić (Radics Bosics) vezetésével törbe csalta, és a török források szerint 500 embert megölt, 400-at pedig elfogott (Barta 1983, 19). Miután Ibrahim Titelt őrséggel megrakta, rövid pihenőt tartott, majd másnap már fel is kerekedett, és Pétervárad felé vette útját. Október 3-án estefelé érkezett meg seregével a mai Péterváraddal szemben fekvő Újvidék területére, az egykori Vásáros-Váradra, s tábort ütött. Itt várta be Szulejmán szultánnak a seregét, mely Bács felől közeledett (Érdújhelyi 1909, 238–239). Amerre csak elvonult a török, a megrémült nép mindenféle elmenekült előle. Maguk az egykorú török történetírók is megjegyzik, hogy a sereg útja néptelen vidéken, üresen hagyott falvakon és pusztákon vezetett keresztül. Szabadkát, Bácsot és Plávnát leszámítva sehol sem találtak ellenállásra a hódítók (Reiszeg 1909, 92–93).

Ibrahim nagyvezír már várta az uralkodóját. Szulejmán két napig tartózkodott Ibrahim táborában, s miután időközben elkészült a híd, október 9-én serege megkezdte az átkelést a Dunán. Másnap a szultán is bevonult Péterváradra. Kitaroztatta a várat, nagyobb létszámú őrséget helyezett el benne, majd tovább folytatta útját Nándorfehérvár felé. A hónap első felében a török csapatok elhagyták Magyarországot, s csak az előző nyáron elfoglalt Duna menti várakban maradt török őrség. Szerémség nagy része véglegesen török uralom alá került. Ezzel Magyarország déli védvonala jórészt megsemmisült, s nyitva állt az ország az ellenség előtt (Várkonyi 1987, 155). A török had október 11-én érkezett Nándorfehérvárra, s megkezdődött a foglyok eladása. A szultán csak az értékesebb zsákmánnyal sietett Isztambulba, november 22-én érkezett oda (Barta 1983, 19). Mint fentebb megjegyeztük, Péterváradnál azt parancsolta, hogy jelentős erőket hagyjanak ott és Szerémújlakon¹². Érdekes azonban, hogy nem hagy-

11 Ferdi efendi személyéről jóformán csak annyit tudunk, amennyit munkájából kikövetkeztethetünk. Nagy Szulejmán idejében élt, verseket is írt, valószínűleg a díván hivatalnok volt. Munkája, a Tärkih-i- száhib-i- kánun szultán Szulejmán (A törvényhozó Szulejmán szultán története), 1520-tól 1542-ig írja le az eseményeket.

12 Ma Ilok városa Horvátországban.

tak török helyőrséget például Szalánkeménben, Zimonyban, Bácsott, Eszéken, Valkóváron, Erdődön. A magyar katonaság azonban csak Bácsba merészkedett vissza, a többi erődítmény még 1527 tavaszán is üresen állott (Barta 1983, 19–20).

Zárszó helyett: visszatekintések

A mohácsi vereség okait természetesen már rögtön a csata után kutatni kezdték, s a mai napig feszegetik a szakemberek. Sokan elmondták a véleményüket. Olyanok is, akik részt vettek az ütközetben, továbbá történétírók, írók és sokan mások. A történelmi krónikákon kívül több művészeti ág is foglalkozott a csata témájával, többek között a költészet, a festészet és a színház is. A kortársak első-sorban Isten büntetésének tekintették a vereséget, valamint pártoskodással és a szociális igazságtalanságokkal magyarázták.

Az évszázadok során nagyon sok szempontból született visszatekintés a mohácsi vészre. Magyarázták ezt a sorsdöntő tragédiát a török seregek számbeli fölényével, a magyar sereg főparancsnokainak tapasztalatlanságával, a seregbeli széthúzással, a király gyengekezűségével, a nemesség gyáva és áruló magatartásával, a katolikus papság kicsapongó életével és így tovább. Voltak, akik a Jagelló dinasztia tehetetlenségében látták az okot: tagjai nem törődtek az ország érdekével, nem voltak képesek megvédeni Magyarország határait. Mások nézete szerint a protestánsok vonták magukra Isten haragját, ezért következett be a mohácsi szerencsétlenség. Megint mások úgy vélték, a protestánsok üldözése és a reneszánsz kultúra hanyatlása okozta Magyarország bukását. A romantika képviselői a hazafias harc reménytelenségét ecsetelték ennek kapcsán. A két világháború között a történészek úgy gondolták, hogy a katolikus papság, a pápa, valamint a keresztény Nyugat vonható felelősségre a történelemért. A magyar vezetői réteget is bírálták, amiért gyáva módon viselkedett, és nem mutatott kellő elszántságot, amely nélkülözhetetlen lett volna. (Rappai 1980, 7; 81–99; Katona 1976, 44–47; Vajthó, Caspar 1931, 53; Romsics 2014, 74–75). A második világháború után a marxista történétírók más mederbe terelték a csata kimenetelének okait. Összerintük a hűbéri társadalom és a parasztság ellentéteiben kell keresni a vereség valódi okát, a Dózsa-féle parasztlázadást követően a parasztság passzív hozzáállása miatt következett be Mohácsi tragédiája (Romsics 2014, 78–79).

Valójában a felsorolt okok mindegyike közrejátszott a katonai vereségben, amit a német, osztrák, pápai, magyar és török forrásokból is látunk. A mai történetírás álláspontja szerint a Magyar Királyság semmiképpen sem tudott volna hosszabb távon ellenállni a török hódításnak, a mohácsi vereség elkerülhetetlen volt. Arról azonban eltérő vélemények vannak, hogy a gyorsabb előkészületek, az államvezető férfiak nagyobb mértékű egyetértése és cselekvőképessége

mérsékelhette volna-e a vereség mértékét. Esetleg a végvárrendszer erősítése és alaposabb karbantartása, a stratégiai pontok gondosabb megerősítése biztonságosabbá tehetné volna-e a határokat? Szapolyai János erdélyi vajda szándékos késését a csatából és a király elleni merényletet a mai történetírás elveti (Perjés 1979, 5–40; Szakály 1990, 560–567; Benda–Hanák 1986, 73).

Források

- Benits Péter. 2001. *Istvánffy Miklós: Magyarok dolgairól írt históriája*. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/1. Budapest: Balassi Kiadó.
- Kasza Péter – Pálffy Géza. 2011. *Brodarics-émlékkönyv*. Budapest: Magyar Országos Levéltár.
- Katona Tamás. 1976. *Mohács emlékezete*. Budapest: Magyar Helikon.
- Szabó János, B. 2006. *Mohács*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Thúry József. 1893. *Török történetírók I*. Budapest: MTA.
- Thúry József. 1896. *Török történetírók II*. Budapest: MTA.
- Vajthó László. 1931. Caspar Caroli: *Két könyv minden országoknak és királyoknak jó és gonosz szerencséjének okairól*. Budapest: Magyar Királyi Egyetemi Nyomda.

Irodalom

- Ágoston Gábor. 1992. *A hódolt Magyarország*. Budapest: Adams Kiadó
- Bánlaky József. 1929. *A magyar nemzet hadtörténelme*. Budapest: Grill
- Barta Gábor. 1983. *Sztambulba vezető út 1526–1528*. Budapest: Magvető
- Benda Kálmán – Hanák Péter. 1986. *Egy ezredév: Magyarország rövid története*. Budapest: Gondolat
- Bruckner Győző. 1926. Magyarország belső állapota a mohácsi ütközet előtt. In *Mohácsi Emlékkönyv 1526*, főszerk. Lukinich I. 11–41. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Engel J., Christian. 1813. *Geschichte des Ungarischen Reichs III*. Wien: Camesinaschen Buchhandlung.
- Érdújhelyi Menyhért. 1909. Magyarország vármegyéi és városai. Újvidék története. In *Bács-Bodrog vármegye I*, főszerk. Borovszky S. 237–272. Budapest: Légrády testvérek könyvnyomdája.
- Faroqhi, Suraiya – Fleet Kate. 2013. *The Ottoman Empire as a World Power, 1453–1603*. In *The Cambridge History of Turkey vol. 2*. 44–74. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gyalokay Jenő. 1926. A mohácsi csata (1526. augusztus 29.). In *Mohácsi Emlékkönyv 1526*, főszerk. Lukinich I. 193–277. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Györe Zoltán. 2004. Slika promena etničkog sastava stanovništva Vojvodine na tlu današnje Vojvodine 1526–1910. In *Istraživanja*, 15, főszerk. Gavrilović V. Novi Sad: Filozofski fakultet.

- Györe Zoltán. 2014a. *Istorija Habzburške monarhije 1526–1792*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ђере Золтан. 2014b. Рагови и становништво Угарске 1521–1718. In *Истраживања*, 25, фсзерк. Микавица Д. 119–137. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Hóman Bálint – Szekfű Gyula. 1942. *Magyar történet III*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Horváth Mihály. 1872. *Magyarország történelme III*. Budapest: Heckenast Gusztáv.
- Inaldžik, Halil. 2003. *Osmansko carstvo. Klasično doba 1300–1600*. Beograd: Utopija.
- Ивић, Алекса. 1929. Историја Срба у Војводини: од најстаријих времена до оснивања потиско- поморишке границе (1703). Нови Сад: Матица Српска.
- Jelavich, Barbara. 1996. *A Balkán története I*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kasza Péter – Pálffy Géza. 2011. *Brodarics-emlékkönyv*. Budapest: Magyar Országos Levéltár.
- Ortvay Tivadar. 1910. *A mohácsi csata elvesztésének okai és következményei*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Pálffy Géza. 2009. *Magyarország története. A három részre szakadt ország 1526–1606*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Perjés Géza. 1979. *Mohács*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Поповић, Душан. 2008. *Војводина I. Од најстаријих времена до Велика сеобе*. Нови Сад: Прометеј.
- Rappai Zsuzsanna. 1980. *Mohács-Sátorhely Történelmi Emlékhely*. Veszprém: Veszprém megyei Nyomda Vállalat.
- Reiszeg Ede. 1909. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegye története. In *Bács-Bodrog vármegye II*. Főszerk. Borovszky S. 28-248. Budapest: Légrády testvérek könyvnyomdája.
- Рокаи, Петер – Ђере, Золтан – Пал, Тибор – Касаш, Александар. 2002. Историја Мађара. Београд: Clio.
- Romsics Ignác. 2014. Mohács emlékezete. *Rubicon* 2014/10: 70-81.
- Sekulić, Ante 1978. *Drevni Bač*. Split: Zbornik Kačić.
- Steindorff, Ludwig. 2006. *Povijest Hrvatske. Od srednjeg vijeka do danas*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Szabó János, B. 2006. *A mohácsi csata*. Budapest: Corvina.
- Szakály Ferenc. 1990. *Virágkor és hanyatlás 1440–1711*. Budapest: Háttér Lap- és Könyvkiadó.
- Szalay László. 1853. *Magyarország története*. Lipcse: Geibel Károly.
- Uyar, Mesut – Erickson, Edward. 2009. *A military history of the Ottomans from Osman to Atatürk*, Oxford: Greenwood Publishing Group.
- Várkonyi Ágnes, R. 1987. *Három évszázad Magyarország történetében 1526–1790*. Budapest: Korona Kiadó.

Zoltán GYÖRE–Attila PFEIFFER

„MOHÁCS, THE GREAT CEMETERY OF HUNGARIAN NATIONAL PRIDE”

The battle of Mohács and its consequences

The battle of Mohacs took place before 491 years in 1526 between the Kingdom of Hungary and the Ottoman Empire, which was crucial not for the Kingdom of Hungary, but also for the history of Central Europe, moreover it had effects on the counties of Bács and Bodrog. This direct confrontation with the overwhelmed Ottoman Empire ended catastrophic for the Hungarian Kingdom. Generally, the defeat and its consequences were a national catastrophe, because this was the end of the independence and glorious being of Hungary and for the Hungarian nation. The Kingdom of Hungary was destroyed eternally. After this battle followed a time of crippled society and economy under the pressure of the Habsburg and the Ottoman Empire. For many years the Hungarians lost the possibility for leading free foreign policy and leading home affairs for a while. The battles long- term consequences were determinatives in Hungarian history until the 20th century.

Keywords: battle of Mohacs, Hungary, counties of Bács and Bodrog, Habsburg Empire, Ottoman Empire, military history, early modern history

Zoltan Đere–Atila PFEJFER

„VELIKA GROBNICA MAĐARSKOG NACIONALNOG SJAJA, MOHAČ“

Mohačka bitka i njene posledice

Pre 491. godine odigrala se Mohačka bitka, oružani sukob između Kraljevine Mađarske i Osmanske carevine od sudbonosnog značaja ne samo za Kraljevinu Mađarsku, već i za istoriju Srednje Evrope u novom veku, a svoje reperkusije imao je i na istoriju bivše Bačke i Bodroške županije. Ova bitka, koja je bila otvoreni okršaj između glavnih snaga Ugarske kraljevine i Osmanskog carstva, završila se katastrofalno za mađarsku državu. Poraz je bio nacionalni poraz, jer je Ugarska izgubila svoju nezavisnost i njenu ulogu na istoriju Srednje Evrope. Kraljevina Ugarska je nestala zauvek. Posle bitke je osakaćen društvo, privreda i kultura zemlje je bio stalno potisnut od strane Habsburške monarhije i Osmanskog carstva. Država je na vekove izgubila svoj pravo na vođenje spoljne politike i na mnoge godine za unutrašnju politiku. Dugoročne posledice su bile osetne u mađarskoj istoriji sve do početka 20. veka.

Gljučne reči: Mohačka bitka, Ugarska, županije Bač i Bodrog, Habsburška monarhija, Osmansko carstvo, vojna istorija, rana moderna istorija

